
Yushchenko P. A.

Celebration of memorable dates and historical holidays in independent Ukraine as a means of rethinking the history of the Ukrainian statehood.

The main stages of the memory policy in Ukraine are identified, which coincide with the cadences of the Ukrainian presidents. The peculiarities of the celebration of memorable dates and historical holidays in independent Ukraine are investigated. The role of corresponding measures in the rethinking of the history of the Ukrainian statehood has been clarified. The participation of the state and society in the celebration of the Baptism Day of Kievan Rus was considered. The actions of the authorities, which were undertaken on the occasion of the days of memory of princes of Kievan Rus, are characterized. The significance of Vladimir the Great's activity for the civilizational development of Ukraine is revealed.

Keywords: politics of memory, Vladimir the Great, Yaroslav the Wise, Baptism Day of Kievan Rus, memorable date, Ukraine.

УДК 94 (477) «1985/1991»

В.О. Доценко

**ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ КИЄВА ТА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
У БОРОТЬБІ ЗА ДЕМОКРАТИЗАЦІЮ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ
В 1985-1991 РР.**

У статті на основі аналізу періодичної та монографічної літератури, а також архівних джерел робиться спроба відстежити формування, розвиток та участь у громадсько-політичному та культурному житті Києва та області громадських організацій, неформальних об'єднань у роки політичних та економіко-соціальних перетворень в СРСР у 1985-1991 рр. Окремі сюжети статті присвячені аналізу боротьбі опозиційних правлячому режимі організацій за політичну і економічну суверенізацію України.

Ключові слова: громадська організація, перебудова, суверенізація, Київ, Київська область.

Наразі Україна стверджується як суверенна держава у якій відбувається процес формування громадянського суспільства. Українці, керуючись демократичними принципами, не лише поглиблюють контроль за діяльністю інститутів державної влади, але й намагаються поліпшити їх функціонування вступаючи до лав громадських об'єднань різного спрямування. Обравши європейський шлях розвитку, громадяни України активно запозичують набутий західною цивілізацією досвід самоорганізації. Свідчення тому – розвиток багатовекторної діяльності значної кількості громадських об'єднань, волонтерського руху та спілок. Функціонування громадянського суспільства базується на загальнолюдських принципах та демократичному законодавстві. Досвід отриманий українською громадськістю в роки боротьби за незалежність України та формування паростків громадянського суспільства має стати в нагоді і сучасним політичним та громадським лідерам. Дослідження історії громадсько-політичного руху в Україні в роки виборювання незалежності було предметом дослідження вітчизняних та закордонних вчених, зокрема, В.М. Даниленка, В.А. Русначенка, Я.П. Секо. Однак у роботах автори не зачіпають історію громадських організацій Києва та області, хоча громадський рух у столичному регіоні мав свої особливості, які були відмінними від громадсько-політичного руху в західноукраїнських областях та промислових районах республіки. Тому *метою* статті є спроба відстежити формування, розвиток та участь у громадсько-політичному та культурному житті Києва та області громадських організацій, неформальних об'єднань у 1985-1991 рр.

Створення громадських організацій і об'єднань в м. Києві та Київській області було зумовлено декількома факторами: сторико-політичними традиціями, ідеологічним протистоянням у суспільстві, формуванням демократичних відносин і плюралізму, активізацією громадсько-політичного життя населення, господарським зубожінням, відродженням культурно-духовних цінностей, захистом навколишнього середовища й вирішенням екологічних проблем, потягом до державотворення неза-

лежної України. В столиці УРСР та столичній області активізація суспільно-політичного життя йшла уповільненими темпами, але в руслі загальноукраїнських трансформацій. У місті проводити опозиційні акції неформальним громадським організаціям було набагато складніше. Центральні осередки радянських спецслужб, місцева влада і партійні органи тут працювали злагоджено і жорстко. Будь-які прояви громадської активності ретельно відстежувалися КДБ, а будь-яка критика партії та існуючого ладу відразу ж фіксувалася і повідомлялася в державні й партійні органи.

Аналіз документів ЦК КПУ свідчить про відмінну поінформованість республіканського партійного керівництва та радянських спецслужб щодо планів київських опозиційних громадських діячів. Зокрема, перший розділ «Передісторія створення ініціативної групи по організації НРУ» аналітичного матеріалу до виступу, підготовленого ідеологічним відділом ЦК Компартії України, містить відомості про основні кроки, здійснені українськими літераторами та письменниками у напрямку підготовки до створення Народного Руху за період із жовтня 1988 р. по лютий 1989 р. [5, с. 83]

Про складність політичної ситуації в столиці республіки та про силу комуністичної партії в місті можна судити з події пов'язаної з відзначенням Акту злуки ЗУНР і УНР. 22 січня 1989 р. виповнилася 70-та річниця возз'єднання двох українських народних республік – УНР і ЗУНР. Київська філія УГС подала до Шевченківського райвиконкому прохання про дозвіл на мітинг на Софійській площі, де 22 січня 1919 р. було оголошено Універсал соборності українських земель. Відповідь виявилася негативною: мовляв, УГС не є зареєстрованою організацією. Урочистості з цього приводу членам УГС довелося влаштувати в приватному приміщенні. [15, с.603]

Однак процес розгортання громадського опозиційного руху, не зважаючи на протидію компартійно-радянських органів, поступово набирив обертів. Першими виникають громадські організації створені творчою інтелігенцією, яка була членами офіційних радянських творчих спілок – спілки письменників, журналістів, художників, кінематографістів, профільних комітетів, фондів, тощо. Творчий протестний потенціал інтелігенції зосереджувався у столиці республіки, тому і перші національно-демократичні творчі громадські об'єднання виникають у Києві. Перші культурницькі товариства намагалися позбавитися партійно-владного диктату та регламентування власної діяльності, які використовувались партійними органами для контролю за українською творчою інтелігенцією. Зв'язки інтелігенції з громадськістю мали формалізмований характер, здійснювалися не на основі прямого зацікавлення, а визначалися партійною логікою. Роль посередника у стосунках творчих спілок і населення відігравали парторганізації. А це, в свою чергу, ускладнювало можливості для відкритого діалогу стосовно болючих проблем, у тому числі культурних. Творчі спілки були надто централізованими і керованими з боку відповідних ідеологічних відділів КПУ [16, с. 192].

Щоб позбавитися партійно-владного диктату творча та мистецька інтелігенція створює альтернативні організації: Українську наукову асоціацію, Всеукраїнське лікарське товариство та ін. 22-23 травня 1987 р. в Києві відбувся позачерговий з'їзд Українського театрального товариства. Делегати з'їзду ухвалили рішення перетворити Українське театральне товариство в Спілку театральних діячів України [11].

4 березня 1989 р. в Києві відбулася установча конференція Українського добровільного товариства «Меморіал». Його фундаторами стали творчі спілки – письменників, кінематографістів, художників, діячів театру, архітекторів, композиторів, редакції журналів «Пам'ятки України» та «Філософська та соціологічна думка», Інститут історії та Інститут літератури АН УРСР, українські відділення Філософського товариства СРСР і Соціологічного товариства СРСР. Рада Міністрів УРСР зареєструвала «Меморіал» тільки в січні 1990 р. [15, с. 590]. Місцеві організації

«Меморіалу» розбудовувалися незалежно від центральної. Інколи на місцях виникали по дві організації – від владних і опозиційних структур.

У січні 1988 р. при Будинку вчених АН УРСР створено українознавчий клуб «Спадщина», в якому об'єдналися здебільшого співробітники академічних інститутів. Своїм завданням вони ставили просвітницьку роботу, підвищення рівня історичних, соціально-політичних знань, популяризацію української культури, участь в охороні пам'яток історії і культури, захист навколишнього середовища, змістовне проведення дозвілля. Поступово на засіданнях клубу почали порушуватися неоднозначні питання з історії України, про сферу функціонування української мови, відродження національної самосвідомості, стан і перспективи «перебудови» в республіці. На засіданнях лунали заклики використовувати поточний момент «із метою нашого національного розквіту і розкріпачення», залучати молодь до боротьби за українську культуру «з правом критикувати наше «об'єднання» з Росією» [7, с. 9].

У червні 1988 р. в Києві у середовищі службовців, науково-технічної інтелігенції виникає товариство Народний союз сприяння перебудові, який встановлює тісні зв'язки з офіційними організаціями, однак з недовірою ставиться до УКК [16, с. 197]. Товариство об'єднувало близько 200 осіб. Програма товариства передбачала боротьбу за втілення в життя гасла «Вся влада Радам»; створення незалежної преси та незалежних профспілок; законодавче забезпечення різних форм власності; проголошення реального суверенітету України; отримання Україною економічної самостійності; ліквідацію привілеїв партійної та державної номенклатури; забезпечення прав корінної нації (українців) в республіці; захист прав інших народів, які проживають в Україні [14, с. 18].

Упродовж 1988 р. Народний союз сприяння перебудові організував у Києві декілька мітингів, на яких лунали вимоги забезпечити демократичні права та свободи, гарантовані Конституцією СРСР [4, с. 16]. 7 липня 1988 р. у Києві в Зеленому театрі відбувся спільний мітинг НСПП та УКК де піднімалося питання звільнення і реабілітації незаконно засуджених учасників українського дисидентського руху [8, с. 421].

Загалом у Києві упродовж 1988 р. неформали провели 27 несанкціонованих з владою мітингів і демонстрацій [6, арк. 5-6].

Однією із форм боротьби самодіяльних громадських організацій з радянською цензурою була підготовка і розповсюдження позацензурної преси. На сторінках незалежної преси журналісти, науковці та представники неформальних об'єднань намагалися оприлюднити твори національно-свідомих письменників, поетів, художників, які були під забороною за їх національні і політичні переконання. У Києві та області видавалися тижневі інформаційні бюлетені «Голос відродження» та ін. Власні видання періодичні видання мали відділення УГС. Завдяки діяльності активістів УГС упродовж 1987-1991 рр. побачили світ 35 журналів, газет та інформаційних листка. Неофіційна преса в період перебудови особливу увагу приділяла поширенню серед населення інформації про українську історію, злочини комуністично-радянського режиму, розвиток української мови, відігравали важливу роль у формуванні самостійницького українського громадського руху. На думку В. Кіпіані, вони стали «предтечею сучасної української журналістики, вчасним, професійним і ефективним інструментом для зміни політичного та культурного клімату в УРСР» [10, с. 46].

Загострення економічної кризи збіглося з піком мітингового етапу горбачовської перебудови. Восени 1989 р. темп громадсько-політичного життя в республіці посилювався. Його внутрішній зміст визначався виборами до Верховної Ради УРСР і місцевих рад, які були призначені на березень 1990 р. Період від вересня 1989 р. до березня 1990 р. характеризувався спробами опозиції, яка організаційно оформилась, привернути на свій бік виборців і прийти до влади в Києві і на місцях [15, с. 601].

18 листопада 1989 р. на нараді представників 43 неформальних громадських організацій у Києві було сформовано Демократичний блок України та ухвалено його виборчий маніфест. Серед засновників Демблоку значилися Народний Рух України, ТУМ, «Зелений світ», «Меморіал», УГС, Всеукраїнське товариство репресованих, Спілка незалежної української молоді (СНУМ), страйкові комітети Донецька, Стаханова, Миколаєва, Львівської області. Демблок ухвалив три принципи РДКУ (вимога укладення нового союзного договору була замінена загальнішим гаслом про «реальний політичний і економічний суверенітет України»). Одночасно він наголосив на необхідності прийняття нової Конституції України та легалізації УГКЦ та УАПЦ [15, с. 602].

Українські опозиціонери розробили власний Закону Української РСР «Про вибори народних депутатів УРСР», за яким пропонувались прямі пропорційні вибори до Верховної Ради УРСР та вибори на альтернативній основі з більшим ніж місць числом кандидатів.

У Києві під час виборчої кампанії 1989 р. активісти УГС, «Зеленого світу», «Громади» організували передвиборчі мітинги, розклеювали листівки, влаштували обхід квартир, агітуючи за кандидатів, які підтримали ідеї НРУ. Неформали започаткували «війну плакатів» – друкування листівок із закликами бойкотувати вибори або голосувати проти тих кандидатів, які зареєстровані в єдиному числі [19, арк. 38]. Окремо мітингарі тиснули на Верховну Раду УРСР для врахування їх зауважень щодо нового виборчого закону. Верховна рада УРСР не змогла проігнорувати їх вимоги, і вже у березні-квітні 1990 р. вибори Верховної ради УРСР та місцевих рад відбулися за новим, більш демократичним законом.

К. Масик, який очолював Київський міськком КПУ та не був обраний депутатом, змушений був засвідчити, що «практично всі зустрічі кандидатів-керівників міста супроводжувалися групами протидії з боку екстремістських формувань» [12, с. 103].

Долаючи силовий тиск, опозиція нарощувала свою активність. 3 грудня 1989 р. у Києві відбувся мітинг під гаслом «Від демократичних виборів – до демократичної держави». Виступаючі закликали голосувати за представників Демократичного блоку, вимагали вилучення ст. 6-ї Конституції СРСР і Конституції УРСР, пропонували провести вибори під гаслом «Ради без комуністів». На мітингу було висунуто пропозицію створити 21 січня 1990 р. між Києвом і Львовом «живий ланцюг» на відзначення Акту злуки ЗУНР і УНР [15, с. 603]. Рішення про загальнореспубліканську громадську акцію прийняте на грудневому мітингу можна було реалізувати на рівні республіки. 21 січня 1990 р. «живий ланцюг» був утворений по лінії Київ-Житомир-Рівне-Тернопіль-Львів-Івано-Франківськ. За офіційними даними у акції брало участь близько 450 тис. осіб, а за даними Руху – майже мільйон. У Києві на площі Богдана Хмельницького у межах акції «Українська хвиля» було проведено урочистий мітинг де зібралися близько 16 тис. киян, були присутні і виступили з вітальними промовами народні депутати СРСР Д. Павличко, М. Куценко, В. Яворівський, С. Конєв.

Влада та підконтрольна преса вкрай негативно висвітлювали Акт злуки і «живий ланцюг». Газета «Радянська Україна» надрукувала статтю М. Лукечи «З якими лозунгами?», де кореспондент розкритикував акцію та її учасників. Зокрема у статті зазначалось: «Недільна акція НРУ – живий ланцюг – викликала неоднозначну реакцію серед людей. Не вийшло ланцюга, бо камера постійно натрапляла на прогалини ... Цю акцію (на перший погляд безневинну, ба навіть патріотичну) з ланцюгом він хотів провести на честь річниці з'єднання західних і східних областей України. А виніс, навіть мимоволі, на поверхню конфронтаційні настрої. І запахло тут політичним авантюризмом» [13].

Значним внеском на шляху до державотворення та збереження соборності України стала організація і проведення опозиційними громадськими об'єднаннями Київської, Львівської, Запорізької та Дніпропетровської області масового виїзду 7-12 вересня 1990 р. на Нікопольщину та Запоріжжя для відзначення 500-ліття запорізького козацтва [10, с. 81].

Мітинги, обговорення, пікети та протести дозволили опозиційно налаштованим громадським активістам потрапити до Верховної Ради УРСР. Тільки від УГС депутатами стали 12 осіб.

Отже, упродовж 1989 р. відбулося розгортання опозиційного громадського руху в Україні та її столичному регіоні. У першій декаді лютого у Києві відбулись багатотисячні маніфестації на підтримку кандидатів від Демократичного блоку. На мітингах лунали гасла відставки місцевого і республіканського партійного і радянського керівництва.

У 1988 р. на мітингах та опозиційних зібраннях у м. Києві та Київській області стали з'являтися національні прапори «як символ права України на суверенітет». У 1989 р. жовто-блакитні прапори та стрічки стали постійним атрибутом багатьох мітингів.

Масові зібрання у другій половині 1980-х рр. були одним із заходів, до яких удавалося суспільство при відстоюванні прав і свобод. Причиною багатьох демонстрацій і мітингів, як уже згадувалося, були соціально-економічні, релігійні, національні та екологічні проблеми в республіці. лєвова частка екологічних зібрань зумовлювалася Чорнобильською трагедією. Водночас мали місце і локальні порушення у соціо- та екосередовищі, результати негативного впливу яких призводили до згуртовування мешканців відповідних регіонів [7, с. 12]. 5 червня 1988 р. у Києві відбулася організована захисниками екології несанкціонована демонстрація із заключним, уже дозволеним владою, екологічним мітингом на захист Голосіївського лісу.

3 міських площ громадський рух поширився і на підприємства і в установи.

З початку 1989 р. і до лютого 1990 р. опозиція провела 1565 масових заходів, у тому числі 732 несанкціонованих, в яких взяли участь понад 2 млн. осіб. Спираючись на ці дані, міністр внутрішніх справ, голова КДБ, міністр юстиції, голова Верховного суду і Прокурор УРСР 20 лютого 1990 р. звернулися до ЦК КПУ з доповідною запискою, в якій пропонувалося оголосити мораторій до 1 липня на політичні акції, спрямовані на дестабілізацію становища. На пленумі ЦК Компартії України, який розглядав політичне становище 22 лютого, більшість виступаючих оцінювали його як критичне і висловлювалися за наведення порядку та дисципліни силовими методами. Перший секретар ЦК КПУ В. Івашко ці ініціативи не підтримав [15, с. 604].

Восени 1989 р. були внесені важливі зміни до закону про вибори у Верховну Раду УРСР та в місцеві ради. Зокрема, закон унікав утворення за загальносоюзним прикладом монстра представницької демократії у вигляді З'їзду народних депутатів. Передбачалися прямі і рівні вибори до Верховної Ради УРСР з висуненням якої завгодно кількості кандидатів у депутати на одне місце, з повною свободою обговорення виборчих програм, які пропонувалися кандидатами, із можливістю реального контролю з боку громадськості за підрахунком голосів [1, с. 62].

4 березня 1990 р. вперше за роки комуно-радянської влади вибори до Верховної Ради УРСР відбулися за принципом плюралізму. Вибори відзначалися значною активністю виборців: на виборчі дільниці з'явилося 85% тих, хто був занесений до виборчих списків. Лише у чотирьох округах з 450 бюлетені містили тільки одну кандидатуру. Це дало змогу опозиційним комуністичній партії силам потрапити до складу законодавчого органу. В Києві представники Демократичного блоку перемогли у 10 з 22 виборчих округів. У Київській області партійно-радянський ресурс забезпечив перемогу партійним висуненням у 14 з 17 округів [15, с. 605]. Тобто, аграрна

Київська область, як і інші с/г області забезпечили перемогу компартійно-радянської номенклатури: 13 із 14 відповідальних працівників ЦК КПУ були обрані в сільських округах. За результатами виборів в українському парламенті дві третини з 450 депутатських місць здобули представники партійного і державного апарату, керівники промислових підприємств, голови колгоспів. Тобто люди, які мали реальну владу в своїх виборчих округах [1, с. 63].

Перемога компартійних функціонерів не розколола опозиційні до влади організації. Їх лідери заговорили про необхідність створення на базі неформальних громадських об'єднань політичних партій, які б могли активно протидіяти комуно-радянській системі. 29-30 квітня 1990 р. відбувся Установчий з'їзд УГС, на якому спілка остаточно реорганізувалась у суто політичну організацію – Українську республіканську партію (УРП).

14 травня 1990 р. у Києві відбулося засідання ініціативної групи по створенню Демократичної партії України. Фундаторами нової партії були І. Драч, Д. Павличко, В. Яворівський, провідним теоретиком партії став відомий правозахисник, літературознавець Ю. Бадзьо. 31 травня 1990 р. на шпальтах газети «Літературна Україна» з'явився «Маніфест Демократичної партії України», складений Ю. Бадзьо [17, арк. 1-4]. Установчий з'їзд ДемПУ відбувся 15-16 грудня 1990 р., головою партії обрано Ю. Бадзьо. Новостворена партія, ще не беручи участі у виборах, уже мала своїх представників у групі «Народна рада» Верховної Ради УРСР, обраних від Демократичного блоку [18, арк. 4].

25-28 жовтня 1990 р. II Всеукраїнські збори НРУ за перебудову внесли принципові зміни до Програми руху – з назви Народного Руху України були вилучені слова «за перебудову», а головною метою руху проголошено відновлення державної незалежності України, створення парламентськими методами демократичної держави [2, с. 18].

Антиімперська, антикомуністична, державницька позиція Руху знайшла широку підтримку у киян та жителів області. Спільно з неформальними організаціями Київщини Київська організація Народного Руху очолила боротьбу українського народу за незалежність, демократію, права і свободи людини та нації. Організації виступили за реальний політичний суверенітет України; багатопартійну систему; створення економічної системи України на засадах різноманітності та рівноправності форм власності; національне відродження українського народу, вільний розвиток культури і мов національних меншин; реальну свободу віросповідання та прийняття нової Конституції України, створеної відповідно до міжнародних угод про права і свободи людини [3, с. 63].

Після проведених виборів демократичні сили опинились в опозиції і у Київській. Однак під тиском громадськості вона зуміла поставити на обговорення питання про національну символіку та використання її в столиці. В день, коли це питання обговорювалося, активісти НРУ мобілізували киян на підтримку депутатів від опозиції в Київській. 24 липня 1990 р. в центрі Києва замайорів синьо-жовтий прапор. Багато днів кияни клали квіти до підніжжя щогли, вітаючи таким чином зримий крок у напрямку суверенізації України.

Паралельно громадсько-політичні організації Київщини спільно з загальноукраїнським рухом за незалежність України розгорнули мітингову кампанію за суверенізацію республіки. 15 липня 1990 р. у Києві відбувся багатолюдний мітинг, організований Спілкою демократичних сил України («Зелений світ», УРП, незалежні профспілки та ін.). Мітингарі закликали киян надати підтримку Народній Раді при голосуванні за «Декларацію про суверенітет України», а вразі спроби більшості блокувати прийняття цього документа, кинути роботу, і наслідуючи досвід «Празької революції», багатотисячною колоною вийти до Верховної Ради [9, с. 85]. Тиск вулиці

та парламентською опозиції примусив Верховну Раду 16 липня 1990 р. проголосувати Декларацію про державний суверенітет України. Згодом, 24 серпня 1991 р. постав Акт проголошення незалежності України.

Отже, народжений в муках шістдесятників та українських дисидентів неформальний демократичний громадський рух переміг комуністичного монстра. Громадські активісти досягли перемоги, проголосивши незалежність України. Патріоти Київщини активно приймали участь у створенні і розбудові демократичних інституцій у роки перебудови.

1. *Алексеев Ю. М., Кульчицкий С. В., Слюсаренко А. Г.* Україна на злам історичних епох: Державотворчий процес 1985–1999 рр.: Навч. посіб. К.: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. *Бичек С. М.* Кроки До незалежності України (за документами ЦДАГО України). URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_2011/02.pdf. С. 11-21.
3. *Бойко О.* Історичні обставини прийняття Декларації про державний суверенітет України // Людина і політика. 2002. № 4. С. 63-70.
4. *Гарань О. В.* Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. К.: Либідь, 1993. 200 с.
5. *Гінзбург О. П.* Відображення процесів становлення багатопартійної системи в Україні в документах ЦК КПУ (на прикладі Народного Руху України за перебудову). Режим доступу: www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2014/07.pdf. С.83-89.
6. Державний архів Київської області. Ф.П. 1. Оп. 88. Спр. 479. Арк. 5-6.
7. *Даниленко В. М., Смольницька М. К.* Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. // УІЖ. 2011. № 4. С. 4-22.
8. *Камінський А.* На перехідному етапі. («Гласність», «перебудова» і «демократизація» на Україні). Мюнхен: УВУ, 1990. 624 с.
9. *Кіндрачук Н. М.* Участь Народного Руху України в організації політичних заходів, які сприяли встановленню суверенної, демократичної України // Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний наук. зб. Серія: Історія. Одеса: Астропринт, 2007. Вип. 10. С. 78–87.
10. *Кініані В.* Видавнича діяльність Української гельсінської спілки // Молода нація. Вип. 51. С. 46-48
11. Культура і життя. 1987. № 24. 31 травня.
12. *Левчук К. І.* Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.): Монографія. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2009. 320 с.
13. *Лукеча М.* З якими лозунгами // Радянська Україна. 27 січня 1990 р.
14. Народный союз содействия перестройке. Основные программные принципы // Пути. 1989. № 1. С. 18-19.
15. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В.М. Литвин. К.: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
16. *Секо Я. П.* Формування націонал-демократичної опозиції до комуністичної партії України (1986-1989 рр.) // Інтелігенція і влада. 2006. Вип.6. С. 191-200.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 272. Оп. 1. Спр. 1.
18. ЦДАГО України. Ф. 270. Оп. 1. Спр. 96.
19. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2541.

References

1. *Alekseev Yu. M., Kulchytskyi S. V., Sliusarenko A. H.* Ukraine na zlami istorychnykh epokh: Derzhavotvorchy protses 1985–1999 rr.: Navch. posib. K.: EksOb, 2000. 296 s.
2. *Bychek S. M.* Kroky do nezalezhnosti Ukrainy (za dokumentamy TsDAHO Ukrainy). URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_2011/02.pdf. – S. 11-21.
3. *Boiko O.* Istorychni obstavyny pryiniattia Deklaratsii pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy // Liudyna i polityka. 2002. № 4. S. 63-70.
4. *Haran O. V.* Ubyty drakona. Z istorii Rukhu ta novykh partii Ukrainy. K.: Lybid, 1993. 200 s.
5. *Hinzburh O. P.* Vidobrazhennia protsesiv stanovlennia bahatopartiinoi systemy v Ukraini v dokumentakh TsK KPU (na prykladi Narodnoho Rukhu Ukrainy za perebudovu). Rezhym dostupu: www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2014/07.pdf. S. 83-89.
6. Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti. F.P. 1. Op. 88. Spr. 479. Ark. 5-6.
7. *Danylenko V. M., Smolnitska M. K.* Shlikh do nezalezhnosti: hromadski rukhy i suspilni nastroi v URSR druhoi polovyny 1980-kh rr. // UIZh. 2011. № 4. S. 4-22.

8. *Kaminskyi A.* Na perekhidnomu etapi. («Hlasnist», «perebudova» i «demokratyzatsiia» na Ukraini). Miunkhen: UVU, 1990. 624 s.
9. *Kindrachuk N. M.* Uchast Narodnoho Rukhu Ukrainy v orhanizatsii politychnykh zakhodiv, yaki spryialy vstanovlenniu suverennoi, demokratychnoi Ukrainy // Intelihentsiia i vlada: Hromadskopolitychni nauk. zb. Serii : Istorii. Odesa: Astroprynt, 2007. Vyp. 10. S. 78–87.
10. *Kipiani V.* Vydavnycha diialnist Ukrainskoi helsinskoï spilky // Moloda natsiia. Vyp. 51. S. 46-48.
11. Kultura i zhyttia. 1987. № 24. 31 travnia.
12. *Levchuk K. I.* Hromadski orhanizatsii Ukrainy: stvorennia ta diialnist (1985-1996 rr.): Monohrafiia. Vinnytsia: PP «Edelweis i K», 2009. 320 s.
13. *Lukecha M.* Z yakymy lozunhamy // Radianska Ukraina. 27 sichnia 1990 r.
14. Narodnyu soiuz sodeystviya perestroyke. Osnovnye programmnye printsypy // Puti. 1989. № 1. S. 18-19.
15. Politychna systema dlia Ukrainy: istorychni dosvid i vyklyky suchasnosti / hol. red. V.M. Lytvyn. K.: Nika-Tsentr, 2008. 988 s.
16. *Seko Ya. P.* Formuvannia natsional-demokratychnoi opozytsii do komunistychnoi partii Ukrainy (1986-1989 rr.) // Intelihentsiia i vlada. 2006. Vyp. 6. S. 191-200.
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHO Ukrainy). F. 272. Op. 1. Spr. 1.
18. TsDAHO Ukrainy. F. 270. Op. 1. Spr. 96.
19. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 32. Spr. 2541.

Доценко В. О.

Общественные организации Киева и Киевской области в борьбе за демократизацию и независимость Украины в 1985 – 1991 гг.

В статье на основе анализа периодической, монографической литературы, а также архивных источников делается попытка отследить формирование, развитие и участие в общественно-политической и культурной жизни Киева и области общественных организаций, неформальных объединений в годы политических и социально-экономических преобразований в Советском Союзе в 1985-1991 гг.. Отдельные сюжеты статьи посвящены анализу борьбы оппозиционных правящему режиму организаций за политическую и экономическую суверенизацию Украины.

Ключевые слова: общественная организация, перестройка, суверенизация, Киев, Киевская область.

Dotsenko V. O.

Public organizations of Kiev and Kiev region in the struggle for democratization and the independence of Ukraine in 1985-1991.

The article makes an attempt to track the formation, development and participation in the socio-political and cultural life of Kiev and the field of public organizations, informal associations during the years of political and socio-economic transformations in the Soviet Union in 1985 – 1991, on the basis of an analysis of periodical, monographic literature and archival source. Separate plots of the article are devoted to the analysis of the struggle of organizations opposing the ruling regime for the political and economic sovereignty of Ukraine.

Keywords: public organization, restructuring, sovereign, Kiev, Kiev region.

УДК 94:330.11.62

С.С. ПАДАЛКА

ПРОБЛЕМА ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ І ВЛАСНИКА НА СЕЛІ В СУСПІЛЬНІЙ ДИСКУСІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКІЙ ПРАКТИЦІ 1990 – 2000-Х РОКІВ

В статті на основі вивчення різнопланової літератури і джерел, різнопланової статистичної інформації, розглядаються місце і роль у сільськогосподарському виробництві змін відносин власності. При розгляді низки соціально – економічних змін на селі показані процеси роздержавлення, приватизації, з'ясовані наслідки дії приватної власності.

Ключові слова: виробництво, село, власність, власник, приватизація.

Феномен української приватизації полягає в тому, що протягом 1991 – 2007 рр. практично в постіндустріальну (інформаційну) епоху процес первісного нагромадження капіталу відбувався за методами початку індустріальної доби (кінця ХІХ ст.).